

چهند نمونهیه کین ئەفسانەیین خوری ل ژیر روشناهی دهقاندا

رمزیة ایوب محمود^{1*} و ربیر جعفر احمد مایی²

¹ پەرۆردا سیمیل، پەرۆردا دهوک، کوردستان-عیراق. (remziyaayoub91@gmail.com)

² پشکا میژوو، کولێزا زانستین مروّقایه تی، زانکۆیا دهوک، هەرێما کوردستانی-عیراق.

تاریخ الاستلام: 2025/05 تاریخ القبول: 2025/07 تاریخ النشر: 2025/09 <https://doi.org/10.26436/hjuoz.2025.12.3.1628>

پوخته:

ئەدەبی کەفتی مللەتێن کوردستانی ل سەردەمێن پێش زانیی دا گرتایێ بوون ب ئەفسانە و داستان و چیرۆکا فە، مەروڤ دکهڤن دا نه شیانە دیاردین سروشتی لیکبەدەتەفە، نهچار بووبە ریکا ڤان ئەفسان و ڤان دیاردیت لیکبەدەتەفە، ئەفسانە فەکولیتی ل بابەتەکی دکتە د سەردەمەکیدا رویدایە کو هیزا خوداومندان رولەکی سەرمکی تیدا هەیه، هەرچەندە دانەرێ وێ دیار نینە. مللەتێن کوردستانی ب گشتی و بێن خوری -میتانی ب تایبەتی خودان شارستانیەت و میژوو و کەلتوری خو بووبە، ژ شارستانیەتێن رەسەن و کەفناوە، میژوویا ڤان مللەتان پری ئەفسانە و سەربورن، کو رەنگەدانا شێوازێ ژیا وانه مفا ژێ بهێتە وەرگرتن بو نقشین داهاکی کو میژوویا خو بزەن، و نه کەفتە چ شاشیاندا.

پەقیقت کلیلدار: میژوو، میژوویا کەفتن، میژوویا کوردستانی، میتانی، ئەدەب، ئەفسانە.

دەقەرا ناڤەر است پایتەختی سەرمکی لی بوو ئەوژی سەروکانی، و دەقەرا روژەلاتی پایتەختی وان باژیری نوزی بوو (کبیرا، 1962، 195-196).

سنورین شاهنشینا میتانیان ب گشتی ژ دەریا وانی ل باکوری دەست پێ دکتە هەتا دەقەزین میژووتامیا ل باشوری، وژ دەریا نورمیی و چیاوین زاگروس ل روژەلاتی هەتا دەریا سپی یاناقین ل روژنای ب دویمای دەیت. (Goetze, 1975, vol-2, 3)

سەبارەت ناڤی میتانیان ب شێوازی جودا جودا د ژیدەرین نفیسی دا هااتیە، ل سەردەمێن شاهین دەستەلاداری کری ل شاهنشینا میتانی دا و دتیکستین کو هااتیە دیتن ل بنگەهین شارستانی بێن دی. ئەف دەولەتە ب چەند ناڤەکا هااتیە نیاسین وەکی (خوری

¹ -میتانی-خانگیلات- نهارینا)، خانگیلات ژلایێ ئاشوریان فە و (نهارین) یان (نهارینا) ژلایێ حیسی²، و مسرییان فە، چ ریکەفتن دەریای ناڤی وان نینە، بەلی چەند بۆچوون هەنە د تیکستین نفیسی دا هااتیە ب شێوایی مایتا (MAITTA) ب زیدەکرنا ئیتا (NI) ناڤ دبیته (مایتانی MAITTANI)، وپاشی بو میتانی (MITTANI)) ئانکو دویڤ چووینت (مایتا) (احمد، رشید، 1990، 72-76). و بۆچوونەکا دی دیاردکت ژ ناڤی سەرمکری وان بناڤی (میتا) هااتی، یان ژ ناڤی دەقەزێ هااتی ب پشت بەستنا ناخفتنا شاهێ مسری (توحتمسئ ئیکئ) ۱۵۲۸-۱۵۱۰ ب.ز، ئاماژە داوە ناڤی میتانی کو خەلکی دەقەزێ فی ناڤی دبیزنە خو، بۆچوونەکا دی دیاردکت کو ژ ناڤی هوزمکا حوری هااتی ب ناڤی (ماتینی) کو د ناکنجی بوون ل دەریا وانی ل چەرخی هەفتی پ.ز (فیلەیل، 2009، 14؛ جەلال، ۲۰۰۵، ۱۰۲). هەر ئیک ژ ڤان زاراڤان رامانا خو یا تایبەت هەبوو دماوی دەستەلاداریا شاهنشینا میتانی دا ئانکو

پێشه کی

میتانی ب ئیک ژ گرنترین مللەتین روژەلاتا کەفتن دەینه نیاسین، کو خودان شارستانیەت بوون ل دەقەزێ، هەبوونا پاشماوێت میتانیان ل سەرا ناخا کوردستانی بەلگەیه ل سەرا فێ راستیی، بوو نمونە شینوارین باژیری نوزی یان گاسور (نیزیک کەرکوکا نوکە)، و واشوکانی یان سەروکانی، د هزارا سییی پ.ز خوری خودان چەندین دەولەتین بچیک بوونە وەکی نوزی و ئارابخا ل کوردستانا باشور، و قەمتا و نالالاخ و ئوغاریت ل کوردستانا روژنای، بەلی پاشی ل ناڤەر استا هزارا دوو پ.ز خوریان شیان نیمپراتوریەتەکا مەزن پیک بینن کو ب شاهنشینا میتانی بناڤ و دمنگ بوو، سنورین فی شاهنشینی ل دەریا وانی تا ناڤەر استا فورات و ل چیاوی زاگروس تا کەنارین دەریا ناڤەر است ل سوریای بخو فە گرتبوون. فەکولین ژ پێشهکی و سێ تەمەران و ئەنجام و پاشکو و لیستار ژیدەران پیک دەیت، تەمەری ئیکێ روھن کرن دایە ل سەرا کورتیکە ژ میژوویا مللەتی میتانی ناڤ و نەژاد جە وان، و تەمەری دوو تایبەتە ب ئەفسانەیین خوداومندان ژوان ژێ خواوەند لاما و سیلفەر، و تەمەری سییی پیک هااتیە ژ ئەفسانەیین هەفرکیا دەستەلاتی ژوان ژێ، سترانا شاهنشینا ئەسمانی، و ئەفسانا خیدامو، و ئەفسانا ئەلوپانکی ئەژدەهاک، و ئەفسانا ئولی کومی.

تەمەری ئیک: کورتیکە ژ میژوویا میتانیان

میتانی ئیک ژ مللەتین هەرە گرنین ل کوردستانی کو رولی خویی دیتی د میژوویدا و شیانە ل چەرخی شارذێ پ.ز بینە خودان شاهنشینەکا بهیز. ئەف شاهنشینە ژ سێ دەقەزین ئیکگرتی پیک دەت: ئەوژی دەقەرا روژنای کو پایتەختی وان باژیری نالالاخ (گری ئەتشانە یی نوکە)، و

* فەکولەری بەرپرس.

تیشوبی ل نهسمانی بیخت و ل دویف دا نهو لغافیت (الجام) ناسنهکی دناف دهقی ویدا و (قامچی) ل تیشوب وهرگریت و نهو دهیته ناگدار کرن ژلایی تیشوب، کو دیروز بون نهو ههرووک تشت دئ هیته بانگهیشت کرن ژلایی خوداوندان و لی پرسین دگهل هیته کرن. ههروهکی تیکستی دا ب فی شیوهی هاتییه: ((...دبیت شوشکا دگهل برایی خو تیشوبی د ناخفت [بو برایی وئ تیشوب] ، لاما تیر هافیت [ههره] ، [ژئ خلاص بوون (؟) شوشکا ددلی خودا ، لاما تیر هافیت [لهزئ بکه] . لهز کر تیشوب و شوشکا ؟] ، ب گالیسکی بو [لی تیر لاما] ژئ خلاص بوون ، ژبر کو نهشیان زیدهتر بو ماوهیکی دریز ... ونهشیان زیدهتر بکهنه غار وچن... لاما دهیبت کو بگریت ...لدویف تیشوب چوو ههتا، کو ب نهسمانی کهفت ههژیا [نهرد] . و[نهسمان] وهکی جلویهرگهکی ، ههتا تیشوب کهفت [ل نهسمانی] پاشی ناسن دهقی تیشوب (الجام) و[قامچی] ژدهستی تیشوب وهرگریت . تیشوب زفری و ناخفت بو [لاما] ی . تهیرن [لغاف] و[قامچی] ژ دهستی من و [تهکرنه دهستی خودا] . نهف (...دیپوزن ؟) ! دئ هییه بانگهیشت)) (Hoffner, 1990, 43-44).

ل دویف رویدانیت د نهفسانیدا هاتییه، خوداوند نییا ی لاما کریه شاهی خوداوندان نهوژی دیاردبیت ل کارههانا لامای دهمی کهیف خوش بوونا وی بو گوهر لی بوونا پهیقت خوداوند نییا و کو چنننن سالا لاما شاهنشینی دهسته لاداریا نهسمانی وهرگریه . و هوسا دیاره کو خوداوند لامای چ کارین باش بو باژیری نهکریه نهوژی ژ ناخفتنا (کوبابا) 5 . دیاربیت دهمی پسیر ژ خوداوند لاما دکمت و داخاز ژئ دکمت بچیته دیدارا خوداوندین باب و باپیریخت خو و کرنوشی بو بیعت بهلی خوداوند لاما بهرسقا وی ددمت بی منعتی و دبیزیت نهویتی دژی من رابوون، لی نهز ژ کهسی ناترسم و نهف پهیقه گههشته گوهیته خوداوند نییا نهوژی لاما کریه شاهی خوداوندان، و تورهبوو ودانوساندن دگهل خوداوند کوماری کرن کو دژی وی براوسن و بیخن ژ شاهاتی . ههروهکی دتیکستی دا هاتی: ((...کهسی دهستی نهکر [...] پی خیمعت فی چاندی بو باژیری... خوداوندان بلند کر [...] [چاقیت وی...] و [بشت خو کرن]، دهستی کر خوداوندان [کوبابا] ب پسیرا و دبیزیه [لاما] "یا نیکی [من دیت خوداوندین مزن ، پیر ، باب و باپیریخت ته. ههره بو دینا وان و خوبو بجهمین" خوداوندین دهستی نهکی بین مزن . رابوونه (بهلی) [نهز ل وان ناترسم] ب هیچ رهنهکی نادانم نانی بو ناف دهقی وان ؟ نهو ریکیت ههوا تیرا دهیته و دجیت ، نهون تاییه تمه ندییا من (لاما) ، شاهی نهسمانا ، خوداونده " نییا باهوزا هروبا ی پیقین [لاما بین دژوار] بو [نییا] کو دهات ب ریکی هه . [تورهبوو] . نهیا دگهل کوماری ناخفت : "ومره دا بزقینین لاما کو مه کریه شاهی نهسمانا، چموا نهو یی رازی (؟) ، ول وهلاتان ژئ کر رازی بین (؟) ، وکس نینه نان و فمخوارنی پیشکیشی خوداوندان بکهت)) (Hoffner, 1990, 44).

ل دوماهی نهفسانی هوسا دهیته دیتن کو تیشوب و خوداوندان خو کریه نیکی کو لامای ژناف بیمن کا چاوا هاتوو دروستکرن ژلایی خوداوندان هه هوسا هاته ژناف برن و ژ دان و ستاندانا ناقیرا خوداوندان نهف چنده دیار دبیت و دیماهیکا تیکستی نه دیاره کو ب رونی نهجامی چارنهقیسی لامای. ههروهکی د تیکستی دا هاتی: ((لاما مه کره شاهی نهسمانا ، ب تهمامی " نهو یی رازی ژ خو، ژبر هندئ ههمی

میتانی) زارافهکی سیاسی یه ، خانیکلات زارافهکی جوگرافی یه ، و کهفتترین شیواز بو وهلاتی میتانی یا هاتی ب شیوازی (Maiteni)، هاتییه نفیسان دیه لگه نامین ناشرکاری ل گری عمارنه ل مسری ب شیوازی (Mi - ta - na) (رضا، 2009، 62).

نهژادی میتانیان:

سهبارمت نهژادی میتانیان ، دگهل هندئ کو زانایان و فهکولمران بوچوونین جودا جودا ههنه. ژ وان بوچوونان فهکولمران نهژادی وان بو ملهتین (هیندو نهوروی - هیندو ناری 3) ، ل دهقین تابلویکی دا ، کو ل نهرشیفی بوغازکوی دیتینه ژلایی کهسهکی بناقی (کیکولی: Kikkuli) کو ژلایی پیکهاتی هه بو کومالا زمانین ملهتین (هند و نهوروی) هه د چن ، بو نمونه: (پنج: panza) ، سی/ Tera ، ل سانسکریتی دا eka نیک (aika) و (ههسپ / asva) (عهولا، 2017، 21-22).

دیسان پشت بهستنا خودانیت فی بوچوونی لسه پهرستنا خوداوندان (میثرا فارونا- اندرا- ناستییا)، و نهف خوداونده د بهرنیاس بوون ل چنننن هوزانیت نهدهی بیت هندی دا، دبیت بهس بنهالا شاهان پهرستنا فان خوداوندها کریت، و ناقی هندهک شاهین میتانی کو ژ گروپین ناخفتنی بیت هندو نهوروی نه، هندهک راستی ههنه کو نامازی دمنه فی چمننن: ژوان ژئ - نهو تیکستین نوزی بیت نفیسی کو دزفرنه هه بو چهرخی چاردی پ.ز، سیمانیته هندهک ههسپان نهگهر ههیه بنهمایی وان هندو ناری بن. تیکستهکی حیسی یی ههیه بهحسا چوانییا راهینانا ههسپان دکمت کو کهسهکی بسپور یی میتانی نفیسیابه، دهقی تیکستی دا هندهک زاراقین هیندو ناری هاتینه بکارینان (فیلپلم، 2009، 52). بوچوونا دووی نهژادی وان بو نیک ژ هوزین خوری دزفرین ب ناقی ماتینی نهوین ناکنجی ل دهریا وانی ل چهرخی ههفدئ پ.ز هاتییه (زیباری، مایی، 2021، 124) ، ل دویف فی بوچوونی هوسا دیاره کو میتانی ژ ملهتین چایی زاگروس و دهریا وانی نه، نانکو ژ ملهتین کوردستانا کهقن و بتنی کارتیکرنا ملهتین هندو نهوروی ل سهر وان ههبو، بهلی پشتی ملهتین هندو نهوروی ل گهل وان تیکههل بووی شیانین وان پتر لیهاتن و دهفر کونترول کر و دمولهت دامه زاراند.

تهوهرئ دووی: نهفسانهیته خوداوندان

ژ گرنگترین نهفسانهیانه بین ب زمانئ حیسی ، ژ وانا ژئ کوماری و نولی کومی (فوریر ۱۹۳۶ و غوتربوک ۱۹۴۶)، و هاتینه وهرگیران بو زمانئ نینگیزی ب هاریکاریا (گوتزه ۱۹۵۵)، نولی کومی گوتربوک (۱۹۶۱)، و لاروش ۱۹۷۱ چاپا دووی دهرنخستن، و لاما و سیلفر ژلایی هوفنر هاتیم وهرگیران ۱۹۷۵ (Hoffner, vol II, 1990, 38) .

نیک: نهفسانا خوداوند لاما

دهستیپیکا نهفسانی یا شکهستییه و دهمی گههستییه رادهی شیانین خواندن، بهحسا شهري دناقیهرا خوداوند لاما دگهل تیشوب و شوشکا و نهف نهفسانه بهحسا وئ ههفرکی دکمت کو چموا لاما پیکول کریه بو ژناقیرا تیشوب و شوشکا و ههچهنده تیشوب و شوشکا پیکولا رهقین کریه بهلی لاما دشیت ل دویف وان بکهفیت و وان بگریت

[؟بوچی مهدقوتی؟ توژی ئیتیمی وهکی مه ."] ونوکه دهمی سیلفر ئەف پەیفه گوھ لئ بووین دەست ب گریانی کر، سیلفر چوو مال ونه یی دکته گری ،و دەست ب گری کر. و ئەو پەیف بو دایکا خو دووباره کرن... من کورک قوتا ب داری،گوتهمن [ناخفتنهکا نهخوش]"... گوھێ خو بدمن دادئ قان پەیفیت کورکی ئیتیم گوتهنه من :بوچی مه "دقوتی"بوچی مه د قوتی [توژی ئیتیمی وهکی مه]] (Hoffner,1990, 46).

دناقا فی ئەفسانیدا هاتیە کو دایکا وی بو قەدگێریت کو سیلفر کوری کئ یه وهیژا بابی وی چەندە و ل کیری ئاکنجی یه و خویشک وبرائیت وی بو دمه نیاسین ئەوژی کو تاشمیشو و تیشوب و شاوشکا نه کو زور بهیژن و دبیزنی ژئ ئەترسه. و مکی د د تیکستی دا هاتی: ((([دایکا وی دار ژئ وەرگرت... پشنا خو کره سیلفر و بەرسفا کورئ خو دا]:" من ئەقوتە سیلفر !من ئەقوتە! دئ بوته بیژم و وەسف کەم باژیری(؟)[کو پسیرا ل سەر دکەئ]. [بابی ته (؟)کوماری]، بابی باژیری ئورکیش[گرئ موزان یی نوکه].[ئەوه] یی ئاکنجی یه ل ئورکیش کو چاره دکەت هەمی گازندین دادومرئی ل هەمی ئەردی [بشیوهی کئ رازی بوون]؟ . برای ته تیشوبه .ئەو خوداومندە ل ئەسمانا و شاهه ل ئەردی . و خویشکا ته شاوشکایه ، ئەو شاهزەل ئەنیهوا . د قیت تو لئ نەترسی ؛ ئیک خوداومند یی هەمی کو تو لئ بترسی ئەوژی بابی تیه (کوماری)یه ئەوه قەروژنییت(ئەردی دوژمنان و گیانهو مرین کیفی، ژبلنداھی بو خوارئ [ئەوه...ئەوه] ژ خوارئ بو سەری [ئەوه... ئەوه]سیلفر گوھێ خو دانه پەیفیت دایکا خو چو ئورکیش و گەهشتە ئورکیش ،بەلئ کوماری نەدیت ل مالا وی. کوماری چوو گەریانهکی ل ئەردان وب گەریت ل چیاپان)) (Hoffner,1990, 46).

ل دیوف رویدانییت ئەفئ ئەفسانی ناماژه پی دای هوسا دھیتە دیتن، کو سیلفر یی بوویه شاهێ خوداومندان .و مسادیاره کو برای تیشوبی (تاشمیشو)، کو هەر وەزیری وی ژئ بوو، دان و ستاندنی دگەل برای خو دکەت ، ترانا پئ دکەت کو چەوا چیبویه سیلفر ببیتە شاهێ خوداومندان و دانیت شەرمزاری بو وان. هەروەکی تیکستی دا دیار: ...[دەست پیکر تاشمیشو] ب ناخفتنا بو تیشوبی: (([ئەرئ نه دشیان دایه بوته بریسی و دەنگی بکەئ] ؟ ئەرئ نزانی [چاوا دکەئ] ؟ ... [سیلفر نوکه شاهه،[ونوکه سەر کردایهتی دکەت(؟) ل هەمی خوداومندان ب مشارمکی (؟) ژ دارئ فستەقئ. تیشوب جارمکا دی ناخفته قە بو وەزیری خو:"وەره بچین بخوین .مه ناخیخت بابی مه [کوماری(؟)، سیلفر(؟) ئەرئ دئ وەکی [نوکه(؟)](Hoffner,1990, 47).

هەژئ گوتنییه د قئ ئەفسانی دیار کره،کو تیشوب و تاشمیشو دژی سیلفر رابوونه زەلامەکی تیر تەمەن سیلفر هاندایه کو سیلفر هەرمشه گەفا ل خوداومندی روژ و هەیفی(ننار)⁷ کرهیه ئەوان ژئ ریزمکا زور بو سیلفر هەبوویه، لئ دوماهیئ سیلفر ئیخست ل شاهاتییا ئەسمانا و فریکریه ئەردی تارئ. هەروەکی د تیکستی دا هاتی:

((بر دگەل خو هەردویا ب دەستین خو [برایا و...] ، چوون د قوناغا نیکی و رابون ب [گەشتەکی] و گەهشتە باژیری...سیلفر یی روینشتیه ئەو ترسیان وەک ئەو خوداومندی دژوار...، تیشوب و گەهشت و تاشمیشو... دەستپیکر زەلامی تیر تەمەن ...ل دارا کورئ برین ،و دئ بلند کەین هەروەسا ، دئ چی کەین ل نافەراستی ...تە بێهنا مەبر

و هلات ژئ رازی بوون ، کەس نەمان خوارن و فەخوارنی پیشکێشی خوداومندان بکەت ، یا برای من نارا ، گوھێ خو بدمن ، هەمی گیانهو مرین ئەردی ل فاندن چیاپ ناسالما و ل سەر سەری خو، هەروەکی چەوا دروست کره تیشوب و نینورتا⁶ ، و وەزیری وی ، لا ما ژئ ب هەمان شیوه بەلافه بوو [لاما] .هاته برین ژ پشنا وی. لاما دگەل تیشوب ناخفت:" ریزداری من!بو دەمەکی درێژه بو من ... تیشوب جارمکا دی ناخفت بو لامای" بێهله بێهته نک من بێهله ژته وەرگرن پەرداغی ته بەلمز. ئانا دەمەته)) (Hoffner,1990,45).

دوو: ئەفسانە خوداومند سیلفر

ئەف ئەفسانە یا گریدایه ب چیروکا کوماری قە ، هەروەکی دقەکرنا تیکستی کو دوو کویله و زور دگرنگن ، دھیتە زانین کو سیلفر مەزنتر بوو ژ گەلەک خوداومندان ، و ریز گرتنا وی پتر بوو ژ وان خوداومندی بەرنیاس بییت کو جقاتا خوداومندان دا هەمی ، زیدمباری کو ئەف خوداومندە یی ژ هەژئ بوو پەرسنتەکا تاییهت هەبیت ب وی قە، بەلئ پا چ پەرسنن نەبوون ، و خودان زانین و مال بوویه و سەرکەتن هەبوونه و کورمکی ئیتیم دھیتە دنان. هەروەکی ل تیکستی دا هاتی:(((نافیهر تیشوب[، خوداومندی روژئ ل ئەسمانی، و شاوشکا (؟)، نینوی (؟) [شاهنشین و هەمی خوداومندان] ، کەس ناپەرسنیت (؟)[زیدمباری ژ] کو [مالئ وی مەزنتر ژ ناخفتنیت وی [ناخفتنیت وی مەزنتر ژ ناخفتنیت وان،زانین مەزنتر (؟) ژ زانینا وان، سەرکەتن[شەرین وی] مەزنتر ژ سەرکەتنیت وان و مالئ وان] نەمەزنتر ژ مالئ وی. ئەو سیلفرئ جانە [... کو سترانا پئ دبیزم ،بیژنه من [چیروکا کورئ ئیم (؟) . کو نەبوو، ژ دەمیت دیر و بەرمەبوو [... سیلفر (؟) و ئەونزان ...کو غاردان زەلامین قەهرەمان (؟) بو شەری ،کو نەبوو بەرفرەھی ودان و کوگەشی بکەت و برسی(؟)](Hoffner,1990, 46).

سەبارەت ژدایک بوونا خوداومند سیلفر کو کەسایەتییا سەر مکی یه د قئ چیروکا ئەفسانەیی دا،زیدمباری کو ئەو کورئ کوماری یه لئ ژدایک بوونا وی نه یادیاره ب تنئ ئەفا ل د تیکستی دا هاتییه سەبارەت بوونا وی: (([ناگر]... چاقیت وی بدمئ ... بورین هەیفیت ئیک و دوو و سئ و چار و پینج و شەش و حەفت و هەشت و نەه ،ودھیت ل هەیف د هـ[...روندکیت وی] دھینه خوار [ومکی جوکا])) (Hoffner,1990, 46).

سیلفر ب کورکی ئیتیم هاتیە وەسف کرن ل تیکستا خوارئ دا کو بابی قئ زاروکی مریه یان بەرمەبوویه ، لئ هینشتا بابی سیلفر یی ساخه و نەمریه ،ئەو نه ئیتیمه ب رامانا کو هەمی بەلکو ناماژیه بو نەبوونا بابی دگەل ،دشین بەرچاف بکەین ب شەرمزاری یه، ئەف ناماژە نه گەلەک یا ب هیزه بو پاساو ئینانی بو شرو فەکرنا بیزار بوونا سیلفر دەمی گوتی کورکی ئیتیم ،چونکی ئەو ئیتیم بوو ونه یا گرنگ بوو کو جارا ئیکی ئاشکرا ببیت کو ئیتیمه ، بەلکو دھیتە دیتن یا شەرمزار و بیزار کەر ئەو بوو دەمی هندمکیت دی بیژنی کو بابی وی دەست یین ژئ بەرداین و هەروەسا ئەوه کو وی پالدەت راویژئ پتر ب دایکا خو بکەت سەبارەت بابی خو و مکی تیکستی دا دیار دبیت:

((سیلفر کورئ ئیتیم قوتا ب دارمکی . کورکی ئیتیم ناخفتنهکا نهخوش گوت دژی سیلفر: "سیلفر بوچی مه"دقوتی

وسومری و ناقه‌نډین شارستانی‌ن دهوروبر د ئاسته‌کی زور باش دابوونه (الدباغ، 1990، 177).

نیک: نه‌فسانا سترانا شاهنشینا ناسمانی

ئه‌ف نه‌فسانه به‌حس ژ هاتنا سئ سهرمدمان دکه‌ت ئیک ل دویف ئیک به‌ری هاتنا خوداوندئ کەش وه‌وای، و وەرگرتنا ده‌سته‌لانی. د نه‌فسانیدا هاتیه ئه‌و هه‌فرکیا ب مهرما وەرگرتنا ده‌سته‌لانی، دناقیه‌را خوداوند ئالالوی و ئانوی، و پاشان دناقیه‌را خوداوند ئانوی و کوماربی⁸، و دویفدا هه‌فرکیا خوداوند کوماربی و تیشوبی.

ل چهرخین زور که‌ف دا خوداوند (ئالالو) لسه‌ر کورسیکا خو یی رینشتی بو، به‌رامبه‌ری وی ژی خوداوند (نانو)⁹، بی به‌یژی ر‌اوستایی بو، و به‌یژترین خوداوند بو دناقیه‌را هه‌می خوداوندین دی، خوداوند ئانوی کرنوش بو خوداوند (ئالالو) بر په‌رداخه‌کی فه‌خوارنی پێشکشی وی کر، ژبو هندئ خوداوند ئالالو فه‌خوت، خوداوند نه‌ه سالان خوداوندئ ئه‌سمانی بو، به‌لئ د سالان نه‌ه دا خوداوند ئانوی دژایه‌تیا خوداوند ئالالوی راگه‌هاند. ب فی شیوه‌ی خوداوند ئانوی سه‌رکردایه‌تیا شه‌رکه‌ی کر و د فی شه‌رییدا به‌سه‌رکه‌فت لسه‌ر خوداوند ئالالوی و زال بو به‌سه‌ر دا (عماد، ۲۰۲۱، ۹۳). هه‌روه‌کی دتیکستی دا هاتی: ((ئوین خوداوندین ده‌ست پێکی، هیلا خوداوندئ خودان سه‌نگه‌کئ گران گوئی خو به‌ده‌نی وگوئی خو به‌ده‌نی! وه‌یلا...و...))، باب وادیکیث [...] گوئی خو به‌ده‌نی! ... ماوه‌یکئ درێژ ئانویی مه‌زن، کو دیارترین خوداوند بو، و لسه‌رامبه‌ری. لین پیت خوداوند (ئالالو) بو، ول ده‌ستی وی دابو په‌رداغی فه‌خوارنی)) (Hoffner, 40, 1990).

پشتی وەرگرتنا ئانوی بو ده‌سته‌لانی و دابه‌زنا ئالالویی بو ئه‌ردئ تاری، خوداوند (کوماربی)، بی به‌یژ خزماتا ئانوی دکر، و کرنوش بو بر و په‌رداخه‌کی فه‌خوارنی پێشکشی خوداوند ئانوی کر داکو فه‌خوت، بو زانین خوداوند ئانوی ژ نه‌ه سالان شاه بو ل ئه‌سمانی ل سالان نه‌ه کوماربی شه‌ر دژئ ئانوی راگه‌هاند و خوداوند ئانوی نه‌شیا به‌ره‌قانی ژ خو بکه‌ت و ره‌فی و خوداوند کوماربی نیزیکی وی بو شیا پیت وی به‌گری و ژ نه‌سمانی کیشا، و ژ ئافا خوداوند ئانوی فه‌خوار و گه‌له‌ک پی کیف خوش بو، به‌لئ خوداوند ئانوی سئ گه‌فین مه‌زن ل کوماربی کرن، یا ئیکئ: من تو ب دوو گیان ئیخستی ب مه‌زترین خوداوندئ ه‌روبا‌ی یا دوو بی: من تو ب دوو گیان ئیخستی ژ رووباری (دیجله)، ئه‌وئ تو نه‌شیئ هه‌داری لسه‌ر بکه‌ی، ویا سیئ من تو ب دوو گیان ئیخستی ب سئ خوداوندین ب مه‌ترسی و دئ گه‌هییه وی رادیه‌ی سه‌رئ خو ل که‌فرین چیا‌یان به‌دی ژ به‌ر ئیش و ئازار و نه‌خوشیان و دئ بوته‌ به‌ نه‌خوشی و به‌رگرا‌نی (Savata, 2015, 422). و مکی د تیکستی دا هاتی: ((خوداوندین (که‌ف) بین ده‌ستیکئ، دا گوئی خو به‌ده‌نی خوداوندین هه‌ر مه‌زن ... فی جاری کوماربی ده‌ستیکر خزمه‌ت بو ئانوی، کوماربی شه‌رمش دژئ ئانوی و ده‌ست ب شه‌ری کر دژئ، ئانو ره‌فی نه‌شیا به‌ره‌نگاریا کوماربی بکه‌ت: ئانوی خو راکیشا ژ ده‌ست و پیت کوماربی و ره‌فی چو ئه‌سمانی به‌لئ کوماربی راونا ل پشت وی و کیشا ژ ئه‌سمانی، گرئژی و کره‌ که‌نی به‌ده‌نگه‌کئ بلند. ئانو زه‌ری و ده‌ستیکر گوته کوماربی: پی کیف خوش نه‌به‌ دگه‌ل خو! من تو ب دوو گیان

. تول باخچئ که‌سکاتی، تو چ[حه‌زی..] تو به‌رئ ژدلی ب هاریکاریا ریکین وان زه‌لامی تیر ته‌مه‌ن سلیقه‌ر توشی هه‌ره‌شه و گه‌فین روژ و هه‌یفی دکه‌ت. فره‌یکه: "خواری [بو نه‌ردئ تاری و... وی دگه‌ل ده‌ستیکر و گرت دگه‌ل و ده‌سته‌لات کر و هه‌می خوداوند ده‌ین و دبینن؟ کو سلیقه‌ر [؟] ده‌سته‌لات و هه‌رگرتیه ده‌ستی خو و سلیقه‌ر رم(تیر) و راکیشایه روژ و هه‌یف ژ نه‌سمانی بو خواری. روژ و هه‌یف رابون بو ریزگرتی بو سلیقه‌ر و ده‌ستیکر روژ و هه‌یف ب ناخفتنی دگه‌ل سلیقه‌ر: [نه‌ی سلیقه‌ر، ریزداری مه‌]، مه‌ نه‌قوته/مه‌ نه‌کوژه! نه‌م رونا هیت [نه‌سمانی] و [نه‌ردی] نه‌، نه‌م مه‌شه‌هلنت [وان نه‌رداینه] کو تو ده‌سته‌لانی لئ دکه‌ی، نه‌گه‌ر ته‌ نه‌م قوتایین / کوشتین]، تو دئ ده‌سته‌لاداری ل نه‌ردی تاری که‌ی "کو گیانی وی و ناخویا وئ تژی بوون ژ فیانی. و دلو فانی ب مه‌ دبر)) (Hoffner, 1990, 48).

سلیقه‌ر کورکه‌کئ ئیتیم بویه و هه‌رچه‌ده‌ بابی وی جه‌ و پایه‌کی بلند هه‌بوویه ولئ پی نه‌دزانی ل دویف ناسینا بابی خو که‌هتیه لئ نه‌گه‌هشتی، تا نه‌و بخویه گه‌هشتیه پله‌کا بلند یا خوداوندی نانو مروف ل چ کاودانا بی هیقی نه‌هیت. تهموزئ سیئ: نه‌فسانه‌یین هه‌فرکیا ده‌سته‌لانی

میتانیان و مکی هه‌می مله‌تین وی سه‌رده‌می گرنگی ب میژوویا خودایه، و خودان رول بوون د شارستانی‌ه‌تا که‌ف دا، و خودان چه‌نډین به‌ره‌مین ئه‌ده‌بی هه‌نه ژوان ژئ نه‌فسانه وداستان و چیروک، و هه‌ندک هاتیه ئاشکرا کرن و هه‌ندک ژ به‌ره‌ز نه‌.

خواندن لسه‌ر نه‌فسانیت خوری-میتانی پشت به‌ستن بشیوه‌یکئ سه‌ر مکی لسه‌ر خواندنا تیکستین نه‌فسانیت حیسی دکه‌ت، زوربه‌ی نه‌فسانیت حیسی ده‌سته‌واژه نه‌ لسه‌ر و هه‌رگیرانیت د به‌ره‌ندا خوری بوونه، و پاشی زوربه‌ی نه‌فسانیت خوری کو هاتیه نیاسین و نفیسان ب زمانئ حیسی و دراستی دا هه‌ندک نه‌فسانیت زمانئ خوری هه‌نه، به‌لئ نه‌شیا نه‌ و هه‌رگیران ب شیوه‌یکئ هه‌یر و رو هه‌ن دیار بکه‌ن (Goterbock, 1948, 1-2). زوربه‌ی نه‌فسانیت خوری-میتانی رویدانیت وئ ب شیوه‌یکئ سه‌ر مکی د زفرن ل دور کریارا میراتین نفشین خوداوندان، ب درێژا هیا سه‌رده‌مان و هه‌ندک ژ وان د فالانه د هه‌فرکیی پێخه‌مه‌ت ده‌سته‌لاداریا خوداوندان، و ئه‌ف هه‌فرکییه گه‌هشتیه راده‌یی گه‌هشتنا خوداوند (تیشوب) ی بو ده‌سته‌لاداریی و ئه‌ف نه‌فسانه ناخفتیه لسه‌ر به‌مایئ خوداوندان، هه‌روسا ده‌رکه‌هئ نه‌ قوتایه یی بابه‌تی ئافراندا گه‌ردوونی (Hoffner, 1990, 191).

ئه‌گه‌رئ سه‌ر مکی یی فی چه‌ندئ دیار نینه، ئه‌رئ ئه‌و ژ نه‌شیا نیت زه‌لامین ئابنی بیت خوریان بو دانا شه‌ره‌مه‌ر نه‌کئ ژ بو بابه‌تی چیبوونا گه‌ردوونی، یان بابه‌تی هه‌ندئ یه‌ کیماتیا تیکستین ئابنی بین خوری بین ئاشکرا کری، و ژوان ژئ نه‌فسانا ئافراندا گه‌ردوونی و مکی یا ئاشکرا ئه‌گه‌رئ دوو بی یی نیزی کتره ژ راستی. (السه‌مانی، ۲۰۱۰، ۱۹۴)

وه‌ر ئیک ژ داستانیت کوماربی و شاه‌شکا ب ریکا خوریان هاتیه فه‌گو هاستن دناق جفاکئ حیسیان. و ژ لایه‌کی دو یقه‌ ئه‌ده‌بیاتی میتانی داخه‌ر بویه ب ئه‌ده‌بیاتین دوولا دوو رووباران. ب شیوه‌یکئ گشتی په‌یوه‌ندی و کاریگه‌ریا فه‌ر هه‌نگی شارستانی ناقه‌را میتانی و خوری دگه‌ل حیسیان د ئاسته‌کی زور باش دابوونه، دگه‌ل میسه‌ری و ئاشوری و بابلی

بهینه(؟)بوته [ئو...دئ هیت نهشیت بلندکمت [ستوی ته[...]] (Hoffner, 1990, 42).

هرچهنده نهفسانه دینهرمت دا خوری نه ،بملی کارتیکرنا بیروباوهرین ئاینی بیت دوولا دوو رویباران لسه دیارن .د دهمهکی دا نهو خوداومندین نهفسانه ل دور دزقریت ژبلی(کوماربی)دینهرمت دا بابلی نه، و د تیکستهمکی دا هاتییه کو کوماربی هندهک جارن چویه باژیرئ (نهفس) ¹¹ یئ سومری، ئهوی بنگههئ سهرمکی خوداومند ئینلیلی، زیدماری دیاربونا کارتیکرنا دوولا دوو رویباران بریکا ههفرکی لسه دهستهلاتئ دناقهرا خوداومندین نهفسانی وتاییهت د چیروکا نافراندنا بابلی دا(علی، 1989، 195-194).

ومکی یادیار د ئهقی نهفسانی خوداومند تیشوب دهستهلاداری وهردگریت و سهرکفتئ لسه کوماربی تومار دکمت، و ئهف نهفسانه بدوماهی دهیت، بملی ههفرکیا دهستهلاتئ بدوماهی ناهیت، چونکی د نهفسانی دا خوداومند کوماربی هولا فهگهراندنا دهستهلاتا خو ژ تیشوبی دکمت.

ژ لایهکی دویقه نهف نهفسانه دهربرینئ ژ وئ ههفرکیا شاهان و بنهمالین وان دکمت، ژ بو وهرگرتنا دهستهلاتئ ژ ئیک دوو و ئه نه ئارامی و نه رموشا ئاسایی یا دناقهرا بنهمالا دهستهلادار دا دیار دکمت.

دوو: نهفسانهیا خیدامو:

رویدانیت نهفسانی پیکولا خوداومند کوماربی نه داکو بگههیهت دهستهلادارییا خوداومندان،جهئ داخی یه ئهف نهفسانه ب شکست و پارچه پارچه هاتییه ئاشکرا کرن ،د نافرروکا نهفسانی دا دهردکفهت کو خوداومند(کوماربی) ژ کچا خوداومندا دهریایی کوناقئ وئ(شیرنب شورخی) ب رامانا(کچا زمهلاح) زاروکهک دبیت ب ناقئ (خیدامو) ل دویف نهفسانی نهژدیهاییکا زورا مزنه(قیلهیل، 2009، 135).

خیدامو ل جههکی تاری دژیت وکس بجهئ وئ نزانیت ، خیداموی پیکولا ژنافرنا مروفان لسه ئهردی دایه،بملی خوداومند شاوشکا ¹² ،جهئ خیداموی بو برایی خو تیشوب ی دیارکریه، و خوداومند تیشوب دان وستاندن دگهل خوداومندین خوریان کر ژ بو ژ ناف برنا خیداموی. ل دویمایی خوداومندین نهفسانی شیان کونترولی لسه خیداموی بکن بریکا خوداومند شاوشکا کو دهرکفت ب بهین خوشی وجوانیکه سهرنج راکیش سهردابو،و خیدامو دهرکمت ژ دهریایی ل دیف را دهات،دهمی دهرکمتی ژ دهریایی ومکی یا دیار هیزا خیداموی ژدهریایی وهردگریت وخوداومند شیان کونترولی لسه بکن(قیلهیل، 2009، 135).

دهینه دین د فئ نهفسانی دا کو کوماربی پیکولیت وی ژ بو بدست فهینانا سهرومری ب ریکا ژنافرنا مروفایهتی،کو پیشکیشی وی دکن قوربانی و دیارینیت پیش ومخت بو خوداومندان،هر ئهف هزاره دهینه دین د چیروکا توفانی دا ئهوا هاتی ل تابلویا ژماره یازده ژ داستانا گلگامیش ، پشتی رویدانا توفانی خوداومندین وهلاتئ دوو رویباران بیت نهفسانی کرنه بناسیت خوداومند ئینلیل کو و ئهگهرئ سهرکی یئ توفانی بو،ب جهندئ دیار دبیت کو کارتیکرن لسه خوریان کریه ب فئ چیروکی، کو بمری نهفسانا خیداموی بوو ب دهمهکی درژ. وها دیاره ژ فئ نهفسانی ، ئهویژ کو خوریان دزانی کو خوداومندان مروفیت نافراندین ژبو خزمهتکرنا وان ،و راکرنا بارگرانیت ئابووری یا پیدفی بوو

ئیکستی بارمکی(توف). ئیک،من تو ب دوو گیان ئیکستی ب خوداومندئ هروبا، دوو من تو ب رویبارئ بمرگنهگریتی ئهرنازا(رویبارئ دیجله)دووگیان کری،سئ من سئ خوداومندین ترس دناف زکی ته دا چاندن وبوته بنه بارگرانی)) (قیلهیل، 2009، 133).

ل دویف رویدانیت نهفسانی، کوماری دوو زاروک بیت بوین ،ههروها ئهوی پشت راست دکمت کو رمنگه پیموندیا باب کور د ناقهرا ئالالو وئانو و کوماربی دا هبیت ، (ئالالو د نهفسانا خوریان بوویه خوداومندمکی سهرمایی . د سالان نهوی ژ دهستهلادارییا وی ،ئالالو شکستن لسه دستئ کورئ خو ئانوی دیت،ههروها کوماربی بابی خو ئانو شکاند) (Şavata, 2015, 423). ومکی د تیکستی دا هاتییه ((تیشوب دهرکمت ژ جهئ [باش]... خوداومندئ چارنقیسی، و[گرتن(؟)] جهئ وی باش ههرومکی [باش دکمهفه] جلوبهرگهکی دریایی... (کوماربی بو ژ دایکبونی چایی کانزورا،[ئامادبوو] بو ژدایکبونی ، دهرکمت قههرمان ... دهرکمت ژ جهئ باش ئانو کیف خوش بو ههروها(؟)[چونکی(؟)]دین زاروکین خو... نییا ¹⁰ [خوداومندا ژیدهرئ زانینی.وچو بهرف (ئهبزو) وگوت:"نییا ژیدهرئ زانینی ،بوچی ودهکمت."نییا دهژمیریت ههیفان بورین ههقیئت ئیک ودوو وسی وبورین ههقیئت چار پینج وشهش وبورین ههقیئت حفت وهشت ونهه وگههشت ههیف دهه ول ههیف دهه ،دهستپیکر خوداومندین ئهردی ژدنگی نازاریت ژ دایکبوونی کرنه ههوار)) (43-Hoffner, 1990, 42).

ل دوماهی تیکستی کو خوداومندئ کمش وهوای شییا بگههیهت پلا دهستهلاتئ ،هر چهنده ئه بهشئ تیکستی ئهوی ل سهرق چهنده د ناخفیت یئ تیکجوی ،هر چهوا بیت دیاربویه ب ریکا ئیک ژ تیکستین ئاینی بیت حبسی بان کو خوداومندئ کمش و ههوی تیشوب شییا ههمی خوداومندان بکمه دهرقه بیت بهرئ دگهل وان ژئ، کوماربی بو ئهردی نزم و نهو بوو سهرومری ههمی خوداومندان ئامژه ب فئ چهنده هاتییه دان ل تیکستی پدا ((ئهم دئ ژناف بهین[...].ئانو[...].ژبلی وی دئ ژناف بهین[...].ههروها[...].ناف وان ژئ دا دئ ژناف بهین وهک[...].دهمی کوماربی ..چ پیهفک گوت [...] ئهری دئ کوماربی ژناف بهی[...؟][...].لسهر کورسیا خو [...] کوماربی کئ دئ [ژناف بهی]تیشوب بومه ؟دهمی دگههیهت قوناغا پینگههشتئ(؟)،دی کسهکی دی دروست کهن[...][...].دئ دهستا ژئ بهردت ژ راستی،ژ راستی[...].دهست ژئ بهردان ![[...]]نییا خوداومندئ ژیدهرئ زانینی .بکه...شاه![[...]].دهمی تیشوب گوهر ل نهقان [پهقان]،بوی خهباربو... [گوته گایی خو سیری:"[کی] دئ شیت هیت دژی من د شمری دا؟[کی] دئ شیت[من بشکینیت نوکه ؟ههتا کوماربی [نهشیت(؟)]نهگهر رابو [دژی من...ل وی دهمی (ژ)].من نفرین بیت لی کرین [...] .ههروها خوداومندئ شمری ژئ نفرین بیت لی کرین ، ومن ئینا باژیرکئ (بانایی) دئ کی شیت دژی من شمری کمت پشتی نوکه؟" بملی گایی تیشوب(سیری)ئاگههدار دکمت ژ نفرینیت هندهک خوداومندان وئاگههدار دکمت ژ زیدمروپیا باومری ب خوبونی .و سیری بهرسفا تیشوبی دا: ریزداری من !بوچی تو نفرینا لی دکمی،[...].خوداومند؟ ریزداری من بوچی [نفرینا دکمی]ههتا نییا ژئ؟دئ گوهر ل تهیت نییا[...].مانه وهسایه [...] (مهرن) .مالی مهرن ومکی ئهردی یئ

پهوهندی دناقبهر مروؤف و خوداوهندان پینک دهئیت ژ بهخشین و وهگرتن، ئانکو مروؤف خوارن و قهخوارن و قوربانیان پیشکیشی خوداوهندان دکهن، پیشکیشکرنا قان قوربانیان ژ ی ب شیوهی رپورسمین هویر و ریک وپیک دهینه ریکستن، کو تیدا بهرهمین قوربانیان پیشکیشی خوداوهندان دکر، نارمانج و ئنجامدانا فی ژ دیر کهته ل تورمونا خوداوهندان. ریکستن و جیکر کرنا فی کاری ژ د سی خالان دا دهرکهفیت ئهؤژ:

- ۱- دیار کرنا دهمهکی دیار کری بو ئنجامدانا رپورسمین ئاینی و ل هر سال بهینه ئنجامدان.
- ۳- دیار کرنا رپورسمین ئاینی د چارچوئی سالنامیهکا ئاینی یا گشتی دا(القیسی، 2011، 143).

ههتا نوکه چ بهلگین و سالیهر دست دانین، سهارهت ب ئنجامدانا رپورسمین ئاینی ل دهقهرین خوربان- میتانی ب شیواز مکی جودا ل رپورسمین ئاینی ل روژه لانا کهفن، بهلی ژ لایهکی دویقه ئهگهری وئ چهندی هیه، کو رپورسمین ئاینی ژ لایه چوانیا ئنجامدان ودهمی ئنجامدانی ل دهقهر مکی بو دهقهر مکی دی ب شیواز مکی جودا بیتن، هر ژ بهر هندئ ژ دیار کرنا دووباره چوانیا ئنجامدانا قان رپورسمین ئاینی جارمکا دی یا ئاسان نینه، بهلی ئهگهر ل داهاتی دا بهلگهنامیت تمام ل پهرستگههین ئاینی سهارهت ب وان رپورسمین ئاینی هاتنه دیتن بی گومان دوی دهمی دا دئ شین ب شیوهیهکی تمام وروهن هینه ئاشکراکر و شروقهکر، بهلگهنامیت بهر دست تنئ ئهون بیت هاتینه دیتن ل باژیری خاتوشا(نیزیکی بوغازکوی یا نوکه) ئهؤژ د کیم و سنوردارن. د کهفندا ب شیویهکی روزانه قوربانی پیشکیشی خوداوهندین سهرمکی بین باژیری، یان شاهنشینی دهاتنه کرن، بو نمونه ل باژیری خاتوشا ئه برما پیشکیشی خوداوندی دکر پیک دهات ژ پارچهکا نانی، بهلی ل دویف لیستهکا نفیسی یا باژیری نوزی پیک دهات ژ هندک ناری کو پیشکیشی خوداوهند شلوشکا دهاته کرن. (فیلهلم، ۲۰۰۹، ۱۴۳) سی: ئهفسانا ئهلوپانکایی ئهژدههاک:

ئهف ئهفسانه وینه دکمت پیکولا ئهژدههاک یان (ئهلویانکی) مار یان (أیلویانکاس) بو بدهست بهسرداگرنتا لهر خوداوندی هروبی (تیشوب) ی، و کورتیا فی ئهفسانی ئهوه کو شهرمک رویدمت دناقبهر ئهلوپانکایی ئهژدههاک و خوداوهند (تیشوب) (Hooke, 1963, 98).

خوداوهند تیشوبی داخازن ژ خوداوهندین دی دکمت، کو هاریکاریا وی بکهن و خوداوهند (انار-ننار) زهلامهکی بنافی هوپاشیا (خوباسیاس) بکار دینییت، دههته باگهئیت کرن ژ بو مبهقانداریهکی کو زور قهخوارنا مهی تیدا بیت ههتا هایش خو نهمینیت، و خوداوهند نزار دئ گریدمت وی ب وهریسهکی و پاشی خوداوهند (تیشوب) وی بکوژیت و ب کوشتنا وی دئ چپروک ب دویماهی هیت، د بوچوونهکا دیدا هاتیه کو ئهژدههاک بهسر دکهفیت لهر خوداوهند (تیشوب) ی دقوناغا ئیکی یا شمیری دا وشیا چاف و دلی وی بینته دهر و بیته. ههرهکی تیکستی دا هاتی: ((...خوداوهندی هروبی ل ئهسمانی،... ب فی شیوهی دناخفیت-ئهرد بلا گهشی بکمت و سهر فزاز بیت، ئهردی نارامی هه بیت! دهمی براستی گهشی دکمت، ئهفه فیستهقالا بورولی ئنجام دهن. دهمی خوداوهندی هروبی چاف ب ماری کهفت، ماری خوداوندی هروبی قوتا پاشی خوداوندی هروبی گازی ههمی خوداوهند

لهر وان بیت ل دهستپیکتی، پیشکیشکرنا قوربانیان و بهرامهری فی چندی خوداوهندی پیشکیشی مروؤقان کهت همر تشتی ژ داخاز بکهن. (السلما، ۲۰۱۰، ۱۹۷) ههژی گوشتی یه ب ئاشکرای د نهفسانهی دا خیدامو دبیزته خوداوهندان: ((نهگهر هوین مروفایهتی بن بر بکهن نهو نیدی ناههنگا ناگیرن ژ بو خوداوهندان، و کهس پیشکیشی خوداوهندا ناکهت نان وناق، و دئ بخو قهگریت خوداوندی کهش و ههویی شاهن باژیری (کومیا)، بهستی فی چندی نهو بخو دئ داسی هه لگریت ودهست بکار کرنی کهت، و وپشتی هینگن دئ رابن خوداوهند عهشتار وخبیات 13، ب هیرانا دانی ب دستاری نهو بخو بزقرین)) (فیلهلم، 2009، 136).

جهی ئاماژه پیدانی یه زیدهباری پیکولین شکستی بیت کوماری ژ بو بدهست قهینانا دهستههلاتی، کو ههر چنده دهاته نیاسین ب خوداوندهکی هوشمند و زیرمک و فیلبار کو دگوتنی (سهرور/شاهی زانینی) د شیوازی ب خودا کو بانگهشه دکر ب خوداوندهکی سومهریان (نییا) (سهرور زانینی) بوو. ههرهکی د تیکستی ل خوارن داهاتی: ((نییا) خوداوندی زانینی، دناخفیت دناقبهر خوداوهندان، [نییا] دهست پیکرب [ناخفتنی]، [بوچی [تو] خراب دکمت، [مروفا] وئ ناکهن پیشکیشکرنا قوربانیان بو خوداوهندان، و نارابن ب سوتنا شهمالکا بومه. و، [نهگهر] ته مروفایهتی ژناقهر، دریزه ناکیشیت پهرستنا خوداوهندان. ههرهسا، پیشکیشی مه ناکهن کهس] نانهکی ستیر [و] قهخوارن... و شاهن کومی یی قههرهمانی، دئ چن ... شاهن زانینی، دهستپیکر ناخفت دگهل کوماری، [نییا]، کوماری، نهو نهگهره کو مروفایهتی کریه شهر نه کو مروؤف چن دکهن کومهک دانی، ونه [نهوه] دیری ته نهی کوماری؟ ههرهسا دناف پهرستگههی 'د کهیف خوشی 'بوته نهو بتنی 'کوماری' بابن خوداوهندان' پیشکیشکران، [؟ نهری ما هزرا من ناکهن 'نییایین شاه، بنافی [؟... تو زانینی پیشکیشی ههمی یا دکهی هیشتا...] خین (و) روندکین مروفایهتی. کوماری د بیژته موکشیانو ب قهگوهاستنا فی ناما دا هاتی بو دهریایی: [؟ دیر کهفت] ژیر [روپاری] (و) نهردی. [و خوداوهند]

ژ نهردی [ته نابین]... کوشو نیستیانو و خوداوهندین نهردی 'نهری نه دیت وان' [نهو] چو ژیر دهریایی. موکشیانو دهست پیکرب ناخفتنی ب رولی وی ب پهیقین کوماری بو دهریایی، 'وهره' بابن خوداوهندان' کوماری 'داخازا ته دکمت' پی خههت کارهکی پهوهندی ب ته دکمت 'کارهکی بهلم وهره نیکسهر. دویر کهفه ژیر روپاری و نهردی. نه هیهله... خوداوهندین نهردی ته بینن' 'دهمی گوهد لی بوی دهریا یا مهزن پهیق' 'ارهستی نیکسهر' و دیر کهفت ریکا نهردی و روپاری تهمام کر ب نیکجاری. چو خوارن نک کوماری، ژ ستوینی نهردی (؟) ل نهردی بو کورسیا دهستههلاتی. و کورسیهکا دانا بو دهریایی' دا برینیت دهریا لهر کورسیا خو. نهو میزهکا نان خوارن دانا بو خوارن خوار. و دافن هه لگرئ پهرداخهکی قهخوارنهکا خوش داکو قهخوت. کوماری 'بابن خوداوهندان' 'ودهریا مهزن. نهوان دخوار (و) قهخوار ههمی)). (Bachvarova, 2018, 3).

خوری. دیسان ئەف ئەفسانە وئ چەندئ دیار و شروقه دکەت ، هەفرکیا دناقبەرا باب و کوراند ژبو ب دەست قەمئاننا دەستەهلایئ ، و کا چاوا شاهان هەولدايه دەستەهلاداريا خو پاريزن ، دوی دەمی کورین وان هەولداينه بەشداریئ د دەستەهلاداریندا بکەن.

چوار: ئەفسانە نولی کومی

ئەفسانە نولی کومی تیکستەکی ئەدەبی یه ،هاتیه دیتن ل بوغازکوی وپیک دەیت ژ کومەکا نفیسینیت ئەفسانەیی ،کو خوداوندئ خوری کوماری رولی سەرمکی تیدا د گیریت ، پارچەکا حیسی یه ژ ئەفسانەکا خوریه ، و دبنیات دا بو خوریان دزفریت، و ئەفە دەیتە زانین ل وان پشکین خوری ، کو هاتینه دیتن وبەلاقرن ل بوغازکوی، هەروەکی ئەفە دیار دبیت ژ ناڤ و جهین د ناڤ تیکستین ئەفسانە دا هاتین بیت خوریاينه، زیدهباری کو زوریهیا تیکستین ئەفسانە کوماری ئاشکرا بووینه ب ریکا حیسیان(135 , 1952,5, Guterbock).

د فئ ئەفسانە دا ئامازە هاتیه دان پیکولا خوداوند کوماری ژ بو دەست قەمئاننا دەستەهلاداريا خوداوندان ، و شاهاتی ل ئەسمانی د هاته قەمگواستن ژ نشەکی بو تیکي دی ، وریز بەندی ئالالو و بو ئانو و وکوماری و تیشوب و نەرازیبونا کوماری بو هەلبزارتا خوداوندئ هروباي تیشوبی سەروکئ دەستەهلاداريا خوداوندان ، لەوما خوداوند کوماری هەولدايه شەری دژی تیشوبی ئەنجام بەدت و سەرمکەفتی بینیت ب هاریکاریا هەفرکەکی چیکەت بو تیشوبیه(98, 1963, Hooke).

کوماری جهی خو دەلیت کو ئورکیشه، و دچیتە جهەکی وچاڤ پیکەفتی دگەل بەرمەکی هەره مەزن دکەت، و خو نیزیکی فئ بەری دکەت و ئەف بەره ب دو گیان دکەفتی ژ کوماری و بونەمرک دبیت و بناڤی (نولی کومی)، ب رانا (تیکدەری باژیری کومی) کو باژیری خوداوند تیشوبیه(قیلەنم، 2009، 136)، هەروەکی د تیکستی دا هاتی : ((زانینی ژ مێشکی خو وەردگریت)، ل سەرمکەری بانی هەمی خوداوندان سترانا بیژم. کوماری زانینی دزفریتەفە بو مێشکی خو ، روژەکا نەخوش هەروەکی بونەمرکئ درنده دەهژینیت . "دژی خوداوندئ هروباي پلانا شەری دانیت". دژی خوداوندئ هروباي یاخیبونی دکەت، زانینا کوماری یا د مێشکی ویدا"ومکی مورئ یا چەسپاندی". دەمی وەرگرتی کوماری زانین بو خو... ل باژیری ئورکیش چوو و هاته ایکواتانا لولی ... بەرمەکی هەره مەزن. وەکی بونەمرکە ژن بوو. و ل قیرە [...] (مێشکی وی) چو بەرهڤ پیش ، و دگەل بەری نفست و زەلامینیا وی بو رژییا، وپینچ جارا گرت، [جارەکا دی] وگرت دەه جارا ...) (1952,5, Guterbock, 147).

((و ل شەفئ بەر دەمی ژدایک بووی...)) کەفر [...] کورئ کوماری. ئینا [ئەوین خودان کری،]. و خوداوندئ چارنقیسی و دایکا خوداوندان زاروک بلند کر ... دانا سەرمکەری کوماری ... کوماری دگەل خو ئاخفت : "چ ناڤ ب دانمە سەرم ، ل سەرم وی زاروکئ ... بلا ناڤی وی نولی کومی !بیت دئ چیتە ئەسمانی بو دەستەهلایئ ، و دئ کومیا تیک دەت ، باژیری خوشتی! بەلی خوداوندئ هروباي دئ وی تیک شکینیت...، وەکی مێریئ د بیت وی شکینیت! بەلی تاشمیشو وەکی لەفەنی دئ شکیت! " دئ دیرکەفن هەمی

کر(گوتی: وەرنه ژور! هەمی تشتەک ب بەرمەکا زور بیت ئامادەکری - ئامانیت قەخوارنی ، ئامانیت قەخوارنی)... پاشی [ئینار [چو بو] باژیری] ... و چاڤ ب خویاسیاس کەفت کو مروق بوو ئینار ب فئ شیبویی دگەل هویاشیا(خویاسیاس) ئاخفت : ،،خەریکە دئ فئ کاری کەم دگەل من یا بەشدار بە! و هویاشیا (خویاسیاس) بەر سفا ئینارا دا: ،،نەگەر ریکي بدیه من دگەل تە بنقم، دئ هیم و ئارەزوویا دلی تە بجە ئینم!،، [و دگەل نفست بوو پاشی ئینارا [خویاسیاس] لڤاند و قەشارت . ئینارا جل و بەرگین وئ کر نه بەرخو و گازی ماری کر داکو ژ جهی خو بهیتە سەرم(گوتی): ،،نەز دئ جەرنەکی بەرهڤ کەم و مەرە بخو و قەخوا!،، پاشی مار هات دگەل [زاروکیڤ خو] بلند بو، ئەوان نان و قەخوارن - هەمی ئامانادا خوارن و تیربوون پاشی نەشیان بچنە خوار بو ناڤ جهین خو، ژ بەر هندی هویاشیا(خویاسیاس) هات و مار گریدا ب پاتیهکی و خوداوندئ هروباي هات و مار کوشت...) (Beckman, 1982, 18).

ژ لایەکی دویڤە ل دویڤ بوچونا دی یا ئەفئ ئەفسانە ئەلویانکی ئەژدەهاک ل دەست پیکي سەرمکەفتی ل سەرم تیشوبی تومار دکەت ، و چاڤ و دلی خوداوند تیشوبی دینتە دەر و دبەت، پاش خوداوند تیشوب هەفرینیی دگەل ئافرمتەکا ژ نفشی مروقان پیک دینیت و کورەکی بو وی دینیت ، پستی کورئ وی مەزن دبیت هەفرینیی دگەل کچا ئەلویانکی ئەژدەهاک پیک دینیت ، بابی وی خوداوند تیشوب داخازئ ژئ دکەت کو ل چاڤ و دلی وی بگەرییت، ئەف چەندە هاته ئەنجام دان و کورئ تیشوب ی چاڤ و دلی وی بو زفراندن ، ب فئ چەندئ هیزا وی قەمگەریا قە و جارەکا دی شەرم دناقبەرا ئەلویانکایی ئەژدەهاک و خوداوند تیشوب ی دا رویدا قە، بەلی کورئ وی پشنا باپیری خو ئەلویانکایی ئەژدەهاک گرتیه و دژی بابی خو راوستیايه ، چونکی ئەو بوویه ئیک ژ ئەندامین خیزانا ئەژدەهاکان و د ئەنجامی دوماهیئ یئ شەرم دناقبەرا وان دا، خوداوندئ هروباي ب سەرمکەفتی و ئەلویانکایی ئەژدەهاک و کورئ خو هەردووین د کوژیت(98, 1963, Hooke). هەروەکی ئامازە پی هاتیه دان د تیکستی دا : ((چونکی [...] شکەست[مار] خوداوندئ هروباي و برن دل وچاڤین وی. و ئەو خوداوندئ هروباي یه [...] و بر کچەکا زەلامەکی هەزار بوو هەفرین بو وی ، کورمک بوو، دەمی مەزن بوی بر کچا ماری بو هەفرین بو و خوداوندئ هروباي کر(وسیت) بو کورئ خو: "دەمی دچیه مالا هەفرینا خو داخازا دل وچاڤین من بکه ، دەمی چوی داخازا دلی ژئ کر ، گوتنی: ب دەنهڤئ، و پاشی داخازا چاڤان کر ، گوتنی : ب دەنهڤئ، و هەلگرتن بو خوداوندئ هروباي بانی خو. خوداوندئ هروباي دل وچاڤین خو زفراندن، دەمی زفریه ساخهلمیا خو وەکی چەواوو ل بەرم، جارەکا دی چو بو دەرپایی بو شەرم، دەمی شەرم دەستپیکر ب قوناغا ماری و پاشی کورئ خوداوندئ هروباي دگەل بو و ماری کرە هەوار بو ئەسمانی، بو بابی خو: "من بەشدار بکه وچ دلوڤانایی پی نەرم! پاشی خوداوندئ هروباي گوت . مار و کورئ خو کوشتن، و نوکە ژئ ئەفە ، هروباي (خوداوندە)) (Beckman, 1982, 18-19).

بئ گومان ئەف ئەفسانە ژ بابەتی خو یئ سەرمکی ل سەرم هەفرکین نادەرمکەفتی، پی خەمەت سەروهریا خوداوندان یئ کو هەردەم چارەسەر دکر، ل دوماهیئ بو بەرم و مندیا خوداوندئ هروباي یان کەشتی ل دویڤ ئەفسانیت

خوداووند ل ئهسمانی و مکی (لندا...) (Burket, 1979) 255؛ (Guterbock, 1952, 5, 153).

کوماربی گهشی دکهت ل دهریایی، و خوداووندی روژی دبیینت، کو یی روژی دگهل خوداووندین کیش و هوای و خوداووندین دی دکهت، پینکولیت بی ئومید ییت خوداووندی کیش و هوای، خوداووندی شهری و خوداووندین دی ژبو بدویمایهک ئینانا ب گهشکرنا درندی بهرین (Burket, 1979, 256).

خوداووند کوماربی جارهما دی دگهل خوداووندی دهریایی ریک دکهفتی ژبو هندی قی بونهوهری ل نک خو بهنللیت و خودان بکعت ب شیهیهکی نهینی، ژ ترسا کو خوداووند کورئ وی نهیشین هیشایی بچیک بوو، و کوماربی فرمائی دکهت کو قی زاروکی و مرگریت و بیهته نهردی و دانا لسه ملیت خوداووندهکی دگوتنی ئیبولوری نهفه بونهوهر مکی همره مهنه و مکی نهتلهسی یه، و ل دویف قی نهفسانی دریکا خودا دوو جارن خوداووند نهنللیت دبیینت و ئیکسر دزانیت کو نهف زاروکه یی ژبهری دروست بووی ئانکو نهنللیت ئیکهم خوداووند بوو نهف زاروکه دیتی، و هوسا ئولی کومی د دهریایی دا مهن دبیت و گهشی دکهت (Guterbock, 1952, 5, 138)، و مکی ل تیکستی ل خوارئ دا هاتی: ((د تیک روژ دا دئ گهشی کعت، بهلی د ههقهکی دا دئ گهشی کعت! و بهلی ئهو بهرئ دانیه سهر سهرئ خو، دئ "چاقین" وی داپوشیت! ...، لناف چوکیت کوماربی [زاروک] برن...، نهنللی چاقین خو بلند کرن، زاروک دیت بهرامهری خوداووندان یی راوستایی بوو، لهشی وی دروست کربوو ژ بهری...، و دهست پیکر نهنللیت ئاخفت دگهل خو: نهفه ئهو زاروکه، ئهو جارهما دی زیندی کرینه فه، خوداووندی چارمنقیسی و دایکین خوداووندان. دئ کی بهرگیا وان گریت؟ شهریت خوداووندیت بهیز؟ کی کس نه. بهلی کوماربی ل قی شهری (پلان) یاهه. (ب تهامی) کو چهوا کوماربی خوداووندی هروبا ی توره کر. " نهف بهره و مکی یاهی بوویهکی ل دژی وی تورمکر... و دهست پیکر ئاخفت دگهل ئیراشیرا: "[قی زاروکی] بگره، و مکی دیاری بوو، بو نهردی تار ههگر! لهزئ بکه لهزئ! و لسه ملئ ئیبولوری یی راستی دانا! یان: "[و ل خاری، ئهوکونا دهرزی کره بهرخو. پهفا دهریایی" همره مهنه و مکی نهتلهسی یه و مرگریت نهسمان و نهردی)) (Guterbock, 1952, 5, 151-157).

چاوانیا نفیسنا قی نهفسانی گرنگیهکا تاییهت و ئارمانجیت خو ههبوونه، کو ئیدا و هسا دهیته نیشاندان خوداووند تیشوب گرنگیهکا زور ب ميهفانا ددهت و خزمهتا باش بو دکهت، ب جورمکی کو خوداووندی روژی نهوی بجه دهیالیت و نهشیت قی دهنگوباسی نهخوش پی رابگههینیت، خوداووندی روژی دهیته دهف خوداووند تیشوبی نهف دهنگوباسی نهخوش و ب مهنرسی پی رادگههینیت، و خوداووندی روژی ب دیتنا ئولی کومی توشی ترسانی دبیت و شیانیت لفینی نامین، ب جورمکی و هسا کو نهشیت ل جهی خو یی تاییهت ل کوچکا خوداووند تیشوبی ب رینه خوار و نهشیت بخوت و فمخوت، خوداووند تیشوب ههست ب ههبوونا شهر خوازان دکهت، ژبو قی مبهستی دگهل برایی خو خوداووند تهمیش، بهز دجن بو چیایی خمززی (چیایی نهفره ع بی نوکه)، ل ویزی قی بونهوهری دبیینت بو دیار دبیت کو چاندی ترسناکه، پستی دیتنا قی دیمهنی دناف روندک وگریی دا

دیمینیت (Hooke, 1963, 97). ههرومکی د تیکستی خوارئ دا هاتی: ((... خوداووندی روژی [ژخوارئ] ژ نهسمانی، و دیت ئولیکومی، و ئولی کومی دیت خوداووندی روژی ل نهسمانی. و دهست پیکر خوداووندی روژی ب ناخفتنی ل میشکی خودا" کی یه خوداووندی بهز ل دهریایی [راوستایی]؟ "لهشی وی نه و مکی لهشی خوداووندانه!". خوداووندی روژی ل نهسمانی [سهر و چاقیت وی] هاتنه گوهورین، نهوژی چو دهرقه بو ناف دهریایی... خوداووندی هروبا. [دهمی دیتی خوداووندی روژی ییت هیت، دهست پیکر [ب ناخفتنی]: تاشمیشو" بوچی هاتیه نهسمانی خوداووندی روژی شاهی نهردی؟ ئهو کارئ ئهو بوو هاتی، (نهو) کار یی [ب مهنرسی یه]، دهفت نهم خو ژئ خلاس کهین! نه ئهو یی بهیزه دتیکوشانی دا، ئهو بهیزه شهره! نهوه قهر مبالغه نهسمانی برسی و مرنا نهردی دهست پیکر خوداووندی هروبا دگهل تاشمیشو: "دئ بو کورسیهکی دانن بو روینشتنی، دئ بودانن میزهکا نان خوارنی داکو خوارنی بخوت!". و دهمی ئهو هوسا د ناخفتن خوداووندی روژی [بو] مالا وان] هات، کورسیهک بو دانا بو روینشتنی، بهلی ئهو نهروینشت و میزهکا نان خوارنی بو دانا لئ دهستی خو نهکرد. و پهرداخک دافی، لئ نهفه خوار... و نهوه (خوداووندی هروبا) بو خوداووندی روژی جارهما دی دهستپیکر ناخفت: "ئهرئ رینشاندر یی خراب بوو ئهوی کورسی دانای (ههتا) نهروینشتی؟ ئهرئ خزمهتکار یی خراب بوو ئهوی میزه نامدمکری (ههتا) ته نه دیت؟ ئهرئ ناف ههگر یی خراب بوو دهمی پهرداخ دایهف ته، (ههتا) ته نهفه خوار؟)) (Hooke, 1963, 159-161).

ئولی کومی دزانیت کو حهفتی خوداووندان ل پینشیا وان ژی، خوداووندی شهری (نهشتایی)، پشکاری دفی شهری دا دکهن دژی ئولی کومی، بهلی ل بهرامهری وی دراوستیانه و نهشین چ بکهن، ئولی کومی دشتیت بچیه کومیا جهی رهمن یی تیشوبی، پاشی ژینا خبیاتی ههقرینا تیشوبی توشی مهنرسی دبیت، ل ترسا لسه ههقرینی خو خزمهتکارئ خو (تاکیتی) فرئ دکهت داکو ل تیشوب بگهریت، بهلی دزفریت بی نهنجام، پاشی خوداووند تیشوب و ههقالین خو پیکولا دکهن کو قی بونهوهری ژناف بهن، نهوژی ب ریکا شهرمکی قهکری د ناقره همر دوو لایاندا، بهلی دفی شهری دا توشی شکستنی بوون. خوداووند شوشکا پیکولا دکهت ب جوانیا لهشی خو و ب موزیکا خو کو هیزا ئولی کومی لاواز بکعت، بهلی ب سهرناکهفت.

پستی قی شکستنی برایی خوداووند تیشوبی تاشمیشو توشی بی ئومیدی بوو دبیزیت: (ئیدی ل نهسمانا شاه نامین). و پستی ماویهکی ژ دابریی، تاشمیشو لسه برجهکی قی دهنگوباسی ب ریزداری خو تیشوبی رادگههینیت، پاشی بو تیشوب پینشیار دکهت، کو داخازا هاریکاری ژ خوداووند (ئیا) بکعت، وشیا گورانکاری د قی بارودوخ نههموار یی خوداووندان بکعت، دهسپیککی خوداووند ئیا رابوو ب بجه ئینانا قی پیلانی، و کومبوون دهیته کرن ناقره خوداووندان و پاشی ئیا سهرمانا نهنللیت دکهت، و پاشی بو نک خوداووند ئیبولوری. و پسار ژئ دکهت کا گوھ ل قی درندهی نهوویه، نهنللیت بهرهف دا ویی دامایی، بهلی ئیبولوری بهرسف دا یی پاراستی و زور. و دبیزیت ههرومکی وی چ تیبینی تشنا نهکریه دهمی نهردو نهسمان لسه ناکاری وژیک قهبوون، نهو نزانیت نوکه لسه چ د ناخفتی نهو، بهلی تیبینا تشناکی کر لسه ملیت وی. خوداووند (ئیا) فرمائی دکهت ب پشکنینا

نمگه ری هانتا کومین رمگه زین نوی بو دهفری، کو روله کی گرنه همبوویه د میژوویا سیاسی و شارستانی دا، پستی ههفرکی و تیکه ل بوون دروستبوویه دناقهرا وان دا و کارتیکن همبوویه لسه نیک و دوو، قهولمر نه گهشتنه چ نهجامیت باور پیکری نیت پشت راست کمر دربارمی نهژاد و رمگه ز میثانیان، ژوان ژی دانن ژ رمگه زین هند و ناری ژ پیکهاتا شاهنشینا میتانی بوون.

دوو: شاهنشینا میتانی و مک کیانه کی سیاسی هاتیه پیک ئینان، ژ بهر مایکین شاهنشینیت کهف بین کو بهری وئ هاتبوونه پیک ئینان، کو خوریان دانابوون ل دست پیکا چهر خه ههفری پ. ز. نهف شاهنشینه ب سئ ناقان هاتبوو نیاسین ژوان ژی میتانی، خوری و خانیکلات، و جوداهی دناقهرا خوری و میتانی ب تنی ل ناقیت وان دایه، بهلی نیک شاهنشین بوویه. خوری و مک ناقی ملهتی و میتانی و مک کیانی سیاسی، و خانیکلات و مک زاراقی جوگرافی.

پینج: ملهتی میتانی خودان بهر همین نهدمی بوویه و گرنگی ب فی لایمی دایه، و همولدایه پشکهک ل ژيانا خو دقان نهفسانان دياربکمن، و ونه کی رو هن و ددهنه ژيانا نایمی یا ملهتین کوردستانی ب گشتی و میتانی ب تایهتی.

شه: جهی داخی به کو ملهتی میتانی و ملهتین دی نیت کهقنیت کوردستانی چ نفیسین ل دویف خورا نه هیلانه داکو بینه بهلگه بین گرنه دربارمی ژيانا نهدمی و جفاکی یا قان ملهتان، لهوما د نهچارین پشت بهستن ب نفیسینیت بیانی بهینه کرن کو ژ لای وان قه هاتینه نفیسان.

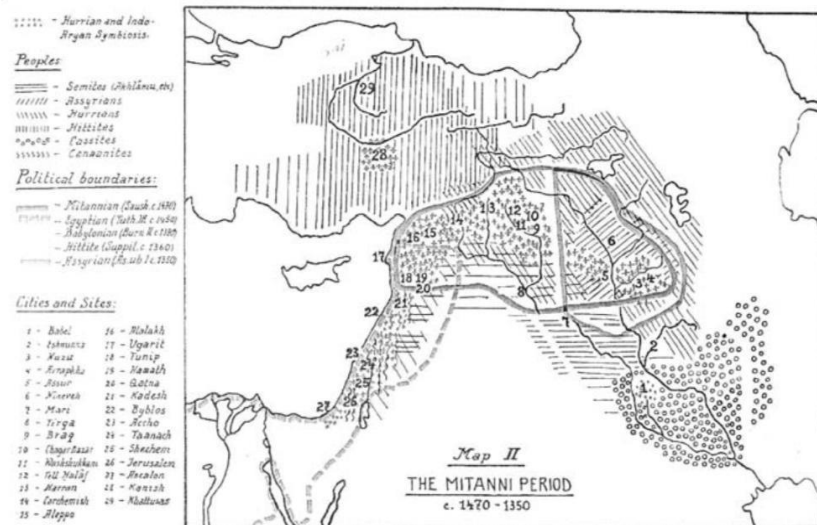
حهفت: پرا نیا نهفسانین خوری- میتانی دهر برینی ژ وئ ههفرکیا دهسته لاداری دکن نهجامی دناقهرا باب و کوران دا بیت، یان دناقهرا برا و برابان دابیت.

خوداوند ئوبیلوری کو دیت فی خوداوندی ژ لای راستی گهشه یا کری ژبوو فی کاری چو لای خوداوندین زور کهف، ئومین دژین ل جیهانا خورای و مکی (ئیلوری-ئهلل) کو نامیرمکی (داس) ناماده بکمن د دمی خودا ئهوان ل چرخین زور کهف دا نهمان و نهد پی برینه و ژیک جودا کرینه، پاشی خوداوند ئهیا ب فی داسی رابو ب برینی ب ریکا قان ریباران ب شویمه کی نهینی دچیه نک خوداوند کوماری. هه چنده د بیروباورین خوریان دا دهریایی ههچ رولهک نهبویه بهلی ریباران ب بهردومی دگل چپایان گریدان همبوویه (قیلهلم، 2009، 137-138). پستی چندی رویدانان خوداوند شپانه ئولی کومی "لین پنت وی"؛ ناکو ب ژیک قه کرنا وی دگل لهشی ئیلوری کو لسه نفستی به، دئ شکنیت هیزا وی ب ریکا سیهر بهندی و ژناق بهن. ئیا داخار ژ تاشمیشو کر کو بیزیه خوداوندان، کو هیزا کهفری شکاند و پاشی دشین بهر ههنگاری وی بکمن جارمکا دی. دفی دهمیدا، خوداوندی هروبی جارمکا دی چو د ناف شمکه نوی دا، دگل بهری د ناخفیت، ب دهنکه نازیامتی ناخفتنا ئولی کومی نهفه نهوه یا بابی وی کوماری فرمان پی کری، و هسا دیاره کو ئولی کومی، نهزانی خوداوند ئیا هیزا وی لاواز کره (Guterbock, 1952, 5, 139).

ل دویف رویدانیت نهفسانی و هسا دیاردبیت، کو خوریان باورمی ب وئ چندی هبو کو بهری شیانیت زوربونی بیت ههین، نهف بیروباورمه د نهفسانا ئولی کومی دا بشیومه کی بهر چاف دیاره (قیلهلم، 2009، 139). دهر نهجام:

پستی بدوماهی ئینانا فی قهولینی گهشتینه چنده نهجامان: ئیک: روز هه لاتا کهف ل نیفا ئیک ژ هزارا دووی پ. ز. گوهرینکاریت مهن بخوقه دیتن، ل پیکهاتا ئانجیان دا، ب

پاشکو:

سنوری دهفرین ژیر دهستی شاهنشینا میتانی ل ۱۴۷۰-۱۳۵۰ پ. ز: (قیلهلم، 2009، 187).

خوداوند تیشوب یی خوریان: (رضا، 2009، 136)

3. هندو ئوروپی: ل دویمهیا ل هزارا سینی پ.ز، کوچکرن بۆ ئیرانی و کوردستانی و شاپولا وان کوچهران گههشته ئوروپا و مسرئ و شاپولهکا دی بهرف باشوری بو هندستانی چوو، ئەف مللته ب چهند ناڤان یان زارافان دهاتنه نیاسین، مینا مللتهین هندو ئوروپی و هندوناری-مللتهین ناری و ئیرانی، دهقەرا وان دکهفته دناقیهرا دهريا ئورال و دهريا خهزهدرا، ههروهسا بۆچوونا دی دهقەرا قهوقاز جهئ وان بوویه، بۆچوونهکا دی باشورئ روسیا جهئ وان یی سهرمکی بوو(الاحمد، الهاشمي، 1985، 77).

4. خوداوند لاما: خوداوندەکی سومەری یه و کهفتترین، هینما بو ناڤی خوداوند لاما، دهقەکی باژیرئ فاره/ شروپاک هاتیه دیتن، ناڤی وی دکومهلا خوداوندنن باژیرئ لهگهش هاتیه دیتن. (محمد امین، 2023، 136-137).

5. کوبابا: ژ شاهزنت کول عیراقا کهفن دهسته لاداری کریه، دهسپیکئ خودانا مەیحانی بوویه، همتا ل دوماهین بویه شاهزئن و همتا رادهین پیروزی و هاتیه پهرستن، بویه نیک ژ خوداوندنن وهلاتی دوو روبیاران و بهرنیاس بوویه ب "ژنا زیرهقان" دهسته لاداری ل باژیرئ کیش کر دوروبهرین سالا ۲۵۰۰ پ.ز، و ل دوماهین هاتیه هژمارتن وەک خوداوند. ههقزینی دگهل پاشایی گوتی (هابلوم) پیک ئینایه ژ بهر هندئ هوسا هزر دکن کو ژ بنهمادا گوتی بیت و گهلمک پهرستگهه بۆ هاتیه ناڤاکرن و همتا ل وهلاتی خوریان ژی ناڤی (خیبات - کیبات) دانایه سر و ناسناڤهکی خوری دایی بناڤی (خوداوند خوری یا دایک). (الصالحی، 2017، 1).

6. نینورتا: رامانا ناڤی وی "خوداوند گهردهلول"، کو یی گریدایه ب بارودوخنت کەش و ههوی یین دژوار قه، دهندهک ژیدهران دا ب ناڤی (نینب) هاتیه، و پهرستگهها وی یا سهرمکی ل باژیرئ نیبور بوو، و ناڤی پهرستگهها وی بناڤی (شومیدو) هاتیه نیاسین. (الدريساوي، ۲۰۰۹، ۳۰-۳۱)

7. ننار: ناڤی فی خوداوندی د زمانئ سومهریدا ب (ننا) یان (ننار) هاتیه ول دهف مللتهی ناموری ل عیراقی ب خوداوند (سین) هاتییه نیاسین، خوداوندئ ههقی، پهرستگهها وی یا سهرمکی یا ل باژیرئ ئور. (هيو، احمد ۲۰۰۳، ۱۱۶)

8. کوماری: ژ خوداوندنن گرنگن ل دهف خوریان و سهرمکی ههمی خوداوندنن خوریان بوو دقوناغهکا میژویا وئ دا، پهرستگهها سهرمکی ل باژیرئ ئورگیش ل روز ناڤایی کوردستانی بوو. (مایی، زیباری، ب.م، 83).

لیستا شاهین میتانی: (زیباری، مایی، 2021، 248؛ السلمان، جمال، ۲۰۱۰، ۲۳۴-۲۳۵).

لیستا شاهین میتانی:

۱- براتر نامایی Prratarnai (پ.ز. ۱۴۸۰)

۲- کیرتای Kirtai

۳- شوتهر نایی ئیکئ Shuttarnai I

۴- بارساتار Parsaatar (پ.ز. ۱۴۴۰-۱۴۳۰)

۵- ساوشتاتار ئیکئ Saushtatar I (پ.ز. ۱۴۳۰-۱۴۰۰)

۶- براتر نایی دووئ Prratarna II

۷- ئهر تاتامایی ئیکئ Artatama I (پ.ز. ۱۴۰۰-۱۳۸۰)

۸- شوتهر نایی دووئ Shuttarnai II (پ.ز. ۱۳۸۰-۱۳۶۵)

۹- ئهر تاشومار Artashumara

۱۰- توشراتا Tushrata (پ.ز. ۱۳۶۵-۱۳۳۵)

۱۱- ئهر تاتامایی دووئ Artatama II - شوتهر نایی سینی

Shuttarnai III - شتی واز (Shattwazal) (پ.ز. ۱۳۳۵-۱۲۹۰)

۱۲- شکورایی ئیکئ Shkura I

Uasshatal - واساشتال - واز (Shikura II) (پ.ز. ۱۲۹۰-۱۲۴۰)

پهراویز

1. خوری: ناڤی مللتهکی رسمەنی کهفته کو دناکنجی بوون ل کوردستانی ل ناڤهراستا هزارا سینی، ناڤی وان دنقیسینیت بزماریدا دا هاتیه ناڤی خوریان ل تهوراتی هاتیه بشیوئ (خوری) ئەف ناڤه همتا نوکه رامانا وئ دروستی نه هاتیه زانین. (قیلهلم، 2009، 13).

2. حبسی: ژ مللتهین هندو ئوروپی نه کو دهسته لاتا خو سهپاندی لسهر دهقەرا نهنادولئ ل سالا ۲۰۰۰ پ.ز، و یایهردوام بو همتا سالا ۱۲۰۰ پ.ز و شیان نیمیراتوریتهکا بهیز دیمزینن، و دگوتنه وهلاتی وان حاتی و پایتهختی وان باژیرئ خانی خاتوشاش بوغازکوی یا نوکه. (باقر، 1956، 352، 358-359).

محمد سعيد، عماد عبدالقادر، (٢٠٢١)، الصراع في المجتمع الكوردستاني القديم، منذ العصور الحجرية حتى عام ٥٥٠ ق.م، دهوك.

دوو / ژیده‌رین ئینگلیزی

Bachvarova ,B Mary,(2018) multiformy in the song of Hedammu, alttorienatalische foersuchungen.

Beckrman, Gary,(1982),The Anatolian Myth of Illuyanka,
Michigan.

Burket, Walter, (1979), Von Ullikummi zum kaukasu. Zurich.

Drower, M.s,(1973) ,''syria 1550-1400B.C'',CAH, vol-2,part-1.

Göterbock, Hans Gustav, (1948), The Hittite of the Hurrian Kumarbi Myths, *AJA*, vol-25.

Goetze , A,(1975),The struggle for the domination of
syria(1400-1300 B.c).CAH ,vol-2,part-2.

Guterbock ,Hans Gustav,(1952), The song of Ullikummi
revised text of the Hittite version of a Hurrian,
JCS. New Haven,vol-5 .

Hoffner, Harry A.-Jr,(1990),vol II ,Hittite myths Hurrian myth.usa.

Hooke ,S.H,(1963)Middle Eastern Mythology ,Baltimore.

Şavata, Bahoz,(2015),Kürtlerin
dil,din,kÜltÜr,sosyal,siyasal tarihi,istanbul .

سى / ژیدهرین کوردی

امین، وفاء طاهر محمد، (۲۰۲۳)، خداوند و کسایمتیہ ئفسانہییہکان له هونرو وێژە زارگوسی دیریندا (۳۵۰-۵۰۰ پ.ز) توێژینومیکی شیکاری بهراورد کاربیه، نامهی دکتورا، کولێژا زانستین مرفاقتی، زانکویا سلیمانی.

جہلال ، کامران کوئٹا ، (۲۰۰۵)، میٹروپولی کونی کمرکوک لہبر
 وروشنائی دفعہکانی نوزی دا توئیزینہکانی میٹروپولی سیاسی و
 نابوریہ،ہولیر.

زیبیری، محمد صالح ، مایی، ریہر، (۲۰۲۱) ، میژوویا کوردستانی یا
کھن کورتیک ل منژ و ویا سیاسی، دھوک.

عمولاً، به‌ختیار قاسم ، (۲۰۱۷)، شارستانی‌ت‌ت‌ی س‌ر‌د‌م‌ی میتانی
ت‌و‌ت‌ر‌ی‌ن‌ه‌م‌ی‌ک‌ی م‌ی‌ژ‌ و‌و‌ی‌ی ش‌ی‌ک‌ار‌ی‌ب‌ه (۱۵۰۰-۱۲۶۵.ب‌ز)، زان‌ک‌و‌یا س‌و‌ر‌ان.

فیلہلم، گزینوت، (۲۰۰۹)، شارستانییت و میژووی خورییهکان یهکیک له نهموهمانی کوردستانی کۆن و مرکیزان: نارام جەلال حسەن هەماومندی، دهوک.

مای، رییس وزیاری، محمد صالح (ب.م)، بیروباوورین ئاینی ل کوردستانی هەر ژهرخین بمرین بین کەش هەتا هاتنا ئیسلامی، دهوک.

9. خوداوند ئاتو: ئاقى ۋى د زمانى سومىرى د ب (آن) ھاتىيە نايىسىن
ورامانا ۋى ئىسمانە، دزمانى ئىكەدىيان د ب ئاقى ئاتو ھاتىيە و رامانا ۋى
ئىسمانە، و پىرسىگىھە خوداوند ئاتو ۋى يا سىر مەكى ل باژىرى وىرکا بوو،
ئىناقى پىرسىگىھە ۋى (ئى) ئاتانكو مالا ئىسمانى، يان پىرسىگىھە
ۋى (مايى، ئىيى، م، ب، ۹۱).

10. خوداوند نښا-نښا: ښځه نائې سومېری ب راماڼا (ښځه نائې) کو خوداوندی نمردی و نائې و زانښې به ل نک ناکنجښت و لاتی دوو رویار ان یې بهر نیاس یو ل دښ سومر یار ب (انکی) (ENKI) ول دښ نمکمدیان ب (ایا) هاتېه. (بوتیرو، 2005، 51).

11. نەمەر: يان نىپور پايتەختى ئاينى يى سومەرىيان بوو، دكەفئە نزىك باژىرى (عەفەك) يى نوكة و ب دوپراتيا باژىرى بابل نزىكى ۴۵ ميلان و ژ باژىرىن بىروزن ل و لاتى دوو رويپاران. (باقر، 2009، 272).

12. ¹ خوداو مند شاولسکا: ژ خوداو مندین گرنگ بون ل دهف مینانیان، کو خوداو مندا جوانی و ئه فینیی بوو. (Drower, 1973, vol-2, 489)

13. خیبات: خداوندند همتافیه ژلای خوری و میتانیان هاتیه پرستن، و ب ههژینا خداوند تیشوبی درانی د بیر واورین ناپیندا خیباتی کورک همیو بنافی شاروما، فکولر پارپولا دبیزیت ل سردمی شاهشینا میتانی دهاته پرستن. (مای، زبیری، ب.م، 82).

ليستا ژېدهران:

نیک/ژیدهرین عه ره بی

احمد، جمال رشيد و رشيد، فوزى، (١٩٩٠)، تاريخ الكرد القديم، اربيل، دار
الحكمة للطباعة و النشر.

الاحمد، سامي سعيد و الهاشمي، رضا جواد، (١٩٨٥)، تاريخ الشرق
الادنى القديم ايران و الاناضول، بغداد .

بأقر، طه، (١٩٥٦)، مقدمة في تاريخ الحضارات القديمة، ج ٢، بغداد.

بوتيرو، جان، (2005)، الديانة عند البابليين، ترجمة: وليد الجادر، دمشق.

الدباغ، تقى، (1992)، الفكر الدينى القديم ، بغداد.

1- **الدريساوي، جاسم حسين يوسف، (٢٠٠٩)، الاله ننورتا في الادب العراقي القديم، رسالة ماجستير غير منشورة، كلية الاداب، جامعة بغداد.**

رضا، حلمى رسول، (٢٠٠٩)، المملكة الميثانية دراسة تاريخية - سياسية (١٥٥٠-١٣٦٥ ق.م)، رسالة ماجستير غير منشورة، كلية العلوم الاجتماعية، جامعة كوبه.

الصالحى، صلاح رشيد، (٢٠١٧) ، كو-بلاو (كوبابا) من صاحب حانة الى ملكة الى الهة في بلاد الرافدين ، مجلة:الغارنيا.

علي، فاضل عبدالواحد، (1989) ، من ألواح سومر الى التوراة، بغداد.

القيسي، محمد فهد، (٢٠١١)، قصة الخليقة بين الألواح المسماوية و الكتب السماوية، دمشق.

کبیرا ،ادوارد،(۱۹۶۲) ، کتبوا علی الطین ، ت: محمود حسین الامین،
بغداد.

مشكور، جنان عبدالرضا الحسين، (٢٠١٤)، الاله (ان/انو) في حضارة بلاد الرافدين، رسالة ماجستير غير منشورة، كلية الاداب ، جامعة بغداد.

بعض الأمثلة على أساطير الشمس في ضوء النصوص

الملخص:

ارتبط أدب الاقوام الكوردستانية القديمة في عصور ما قبل الميلاد، بالأساطير و الملاحم و القصص، و لم يتمكن الإنسان من تفسير الظواهر الطبيعية، فكان عليهم تفسير هذه الظواهر من خلال الأساطير . يتناول الاسطورة موضوع حدثت في عصر كان للالهة وقوتها دور محوري فيها، مع الاخذ بنظر الاعتبار عدم ذكر اسم مؤلف أو كاتب الاسطورة. كانت للاقوام الكوردستانية بشكل عام والخوريين- الميتانيين بشكل خاص حضارتها و تاريخها و ثقافتها و من الحضارات الأصلية كما أن تاريخ هذه الاقوام حافل بالأساطير و الملاحم التي يمكن الإستفادة منها للأجيال القادمة لمعرفة تاريخهم و عدم الوقوع في الأخطاء.

الكلمات المفتاحية: التاريخ، التاريخ القديم، تاريخ كردستان، ميتاني، الأدب، الأساطير.

SOME EXAMPLES OF SUN LEGENDS IN THE LIGHT OF TEXTS

ABSTRACT:

The literature of the ancient peoples of Kurdistan in the pre-Christian eras was closely intertwined with myths, epics, and stories. As humans at the time were unable to explain natural phenomena scientifically, they resorted to interpreting these occurrences through mythology. A myth typically revolves around an event that took place during an era when deities and their powers played a central role, with the notable absence of any mention of an author or writer. The peoples of Kurdistan in general—and the Hurrians and Mitanni in particular—possessed a rich civilization, history, and culture. They are considered among the most ancient and original civilizations. The history of these peoples is replete with myths and epics, which can serve as valuable sources for future generations to better understand their heritage and avoid repeating past mistakes.

KEYWORDS: History, Ancient History, Kurdistan History, Mitanni, Literature, Mythology.